

AZƏRBAYCANDA İNGİLİS DİLİNİN ÖYRƏNİLMƏSİNİN ƏHƏMİYYƏTİ

Giriş: Azərbaycan dünyanın bir hissəsidir, buna görə də ölkəmiz planetdə baş verən hadisələrdən kənar qala bilməz. Bu baxımdan ölkəmizdə ingilis dilinə marağın hədsiz artması tamamilə təbii və qanunauyğun bir haldır. Son illərdə sürətlə inkişaf edən Azərbaycanın dünyaya inteqrasiyası ingilis dilini mənimsəməyin zəruri və əhəmiyyətini artırır.

İngilis dili [Hind-Avropa dillərinin](#) german dilləri ailəsinə aiddir. Morfoloji quruluşuna görə flektiv-analitik dildir. Doğma dil kimi dörd yüz on milyon insan bu dilin daşıyıcısıdır. İngilis dilində ikinci dil kimi bir milyard insan danışır. İngilis dili [BMT](#)-nin altı rəsmi və işçi dillərindən biridir. [İngilislərin](#) təbii dili, [İngiltərənin](#), faktiki [Böyük Britaniyanın](#), [ABŞ](#)-in 31 ştatının, [İrlandiyanın](#), [Kanadanın](#) və [Maltanın](#) iki rəsmi dilindən biri, [Avstraliyanın](#), [Yeni Zelandiyanın](#) rəsmi dilidir (7). Bütün dünya dilləri kimi ingilis dilinin də öz quruluşu, lügət tərkibi və sairə ilə fərqlənir. İngilis dilinin bəzi ümumi qanunauyğunluqları, dil vahidlərinin sistemli təşkili və s. xasdır. İngilis dili daşıyıcısı olan xalqın minilliklərlə hesablanan mədəniyyəti, həyatı onun dilində, dilin şifahi və yazılı formalarında, müxtəlif janrların abidələrində öz əksini tapır. İngilis dili [Asiya](#) ölkələrindən [Hindistan](#), [Pakistan](#) kimi bir sıra ölkələrin rəsmi dili olmuşdur. İngilis dilini bilmək yerli xalqlarla ünsiyyəti əhəmiyyətli dərəcədə asanlaşdırır, onu rahat bir şəkə salır. Azərbaycanda ingilis dilinin öyrənilməsinə maraq XX əsrin ortalarından etibarən güclənmişdir.

1965-ci ildə «Azərbaycanca- ingiliscə lügət» nəşr olunmuşdur. 1966-cı ildə «İngilis dilinin praktik qrammatikası» kitabı işıq üzü görmüşdür. Bir vaxtlar Sovet Sosialist Respublikaları İttifaqının 50 illiyi adını daşımış Azərbaycan Pedaqoji Xarici Dillər İnstitutunda ingilis dili fakültəsi vardır. Azərbaycan və ingilis dilləri müqayisəli şəkildə öyrənilir. Bununla yanaşı, ingilis dilindən birbaşa tərcümələr edilir. XX əsrin axırlarında Şərqiyyə Xasay qızı Cəbrayılbəyova, Ədilə Nəcəfqulu qızı Salayeva, Musa Mirməmməd oğlu Abdullayev, Nijad Cəbrayıl oğlu Mikayılzadə və Ziyəddin İbrahim oğlu Əfəndiyev tərəfindən iki cildə «İngiliscə-azərbaycanca tibb lügəti» tərtib edildi. Tibb elmləri doktoru, professor Musa Mirməmməd oğlu Abdullayev və tibb elmləri namizədi, dosent Nijad Cəbrayıl oğlu Mikayılzadə kitabın ixtisas redaktorları olmuşlar. Kitabın birinci cildi 1979-cu ildə [3], ikinci cildi isə 1983-cü ildə [4] «Maarif» nəşriyyatında işıq üzü görmüşdür.

Qeyd edilən lügətin birinci cildinin müqəddiməsində oxuyuruq: «Azərbaycan tibb elminin müasir inkişafı dünya tibb aləmində baş verən yeniliklərdən xəbərdar olmağı tələb edir. Dünyanın bir çox ölkələri ilə mədəni-elmi əlaqələrin genişləndiyi bir zamanda alimlərimizin xarici ölkələrdə inkişaf edən elmin yeni nailiyyətləri ilə tanış olmaları çox vacibdir. Bu baxımdan ingiliscə-azərbaycanca tibb lügətinə kəskin ehtiyac meydana çıxır. Belə ki, dünya tibb ədəbiyyatının müəyyən qədəri (İngiltərə, Amerika, Kanada, Hindistan, Yaponiya, Skandinaviya ölkələri və s.) ingilis dilində nəşr olunur. Həmin ədəbiyyatla bilavasitə tanış olmaq üçün tibb işçiləri bu lügətdən səmərəli istifadə edə bilərlər» [2, səh. 3]. İngiliscə-azərbaycanca və azərbaycanca-ingiliscə tibb lügətini tərtib edən müəlliflər ingilis dilində nəşr olunmuş tibbi ədəbiyyatı və mətbuatı izləyərək onu daim təkmilləşdirməyə və söz tərkibini zənginləşdirməyə çalışmışlar. 1993-cü ildə «İngiliscə- azərbaycanca tibb lügəti» dosent Nijad Cəbrayıl oğlu Mikayılzadə tərəfindən xevli təkmilləşdirilərək bir cildə çap edilmişdir [4].

Müasir ingilis dilində qədim hind dilinin sözləri ilə əlaqəli bir çox söz var. Müasir ingilis dili qarışıq adlanır - ümumi mənə daşıyan bir çox söz ortaq kök olmur. Bu, orta ingilis dövrünə xas olan üçbucaqlılığın bir nəticəsidir.

İngilis dili daim inkişaf etməkdədir, ləhcələrlə böyüyür və çoxalır, hər yeni konsepsiya insanlara öz ətrafında çox sayda yeni söz hazırlamağa imkan verir. Bəzi sözlər, əksinə, lazımsız kimi tarixə düşür. İngilis dili qlobal bir dilə çevrildikdə və dünyada istifadə edildikdə, özü əvvəlkindən daha zəngin oldu. Digər dillərdən və mədəniyyətlərdən yeni sözlər götürdü. Amerika dilinin bir çox sözləri yerli Amerika ləhcələrindən gəldi (5, s. 14).

Hal-hazırda ingilis dili siyasi danışıqlar və biznes dilinə çevrilib. Bütün dünyada demək olar ki, elmi və tibbi araşdırmalar da ingilis dilində aparılır. Beynəlxalq razılaşmalara əsasən, təyyarələrdə işləyən bələdçilər ingilis dilini bilməlidir. Cənubi Amerika və Avropa məktəblərində ən çox tədris olunan dil ingilis dilidir. Filippində və Yaponiyada uşaqlar ingilis dilini ən kiçik yaşlarından öyrənməyə başlayırlar. İngilis dili Britaniya, Kanada, Birləşmiş Ştatlar, Avstraliya və Cənubi Afrika daxil olmaqla, yetmiş beşdən çox ölkənin rəsmi dilidir.

Azərbaycanda ingilis dilinin öyrənilməsinin əsas əhəmiyyətli hissəsini tədris mərhələsi təşkil etməkdədir. Belə ki, orta məktəblərdə ingilis dili birinci sinifdən tədris olunmağa başlayır. Ali məktəblərdə ingilis dili birinci kursdan tədris olunur. Məktəbəqədər uşaq baxçalarında ingilis dili tədris olunur. Bundan başqa ingilis dili təmayüllü həm məktəbəqədər, həm də orta məktəblər fəaliyyət göstərir.

Dövlət İmtahan Mərkəzi tərəfindən Ali və orta ixtisas məktəblərinə qəbul mərhələsində ingilis dilindən imtahan götürülməkdədir. Hətta təhsilin fəlsəfə və elmlər doktorluğu hazırlığı üzrə doktorantura və dissertantura mərhələsinə qəbul prosesində də ingilis dili aparıcı rol oynayır. İngilis dilindən keçid minimum balı olmayan heç bir iddiaçı təhsilin doktorantura və dissertantura mərhələsində təhsil almaq hüququna malik olmur.

Daha sonra Azərbaycan Respublikasının Ali Attestasiya Komissiyası tərəfindən alimlik dərəcəsinin verilməsi üçün ingilis dili minimum imtahanından tələb olunan keçid balını toplaya bilməyən iddiaçı alimlik dərəcəsinə əldə edə bilməz.

Azərbaycanın Şanlı tarixində də ingilis dilinin beynəlmiləl əhəmiyyətə malik olduğunun şahidi olduq: «İngilis dilini bilmək Qarabağ kimi ciddi problemi olan və bunu beynəlxalq normalar çərçivəsində sülh yolu ilə həll etməyə çalışan bir ölkənin

⁵⁹ Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin müəllimi

vətəndaşları olaraq bizim üçün vacib əhəmiyyət kəsb edir. Güclü dövlətlərlə möhkəm siyasi və iqtisadi əlaqələr qurmaq üçün onların dilini, belə bir dilə hopmuş təfəkkürü, düşüncəni, meyarları, eyni zamanda zəif nöqtələri bilmək çox vacibdir. Beynəlxalq təşkilatlarda Azərbaycan həqiqətlərini – Qarabağ problemini, Xocalı soyqırımını səsləndirmək, xarici ölkələrdə diasporların fəaliyyətini daha da gücləndirmək, siyasi dairələrə güclü təsir etməyi bacarmaq, diplomatik gedişatda rəqibi məğlub etmək, dövlət maraqlarını daha güclü və fərqli şəkildə diktə etmək ingilis dilini, eləcə də dünyanın digər məşhur dillərini mükəmməl surətdə, necə deyərlər, «nöqtəsinə-vergülinə qədər» mənimsəmiş savadlı və vətəni sevən şəxsiyyətlər yetişdirməkdən asılıdır» [9]. Biz də bir azərbaycanlı vətəndaş kimi 44 günlük Qarabağ müharibəsində beynəlxalq informasiyaların dünyaya çatdırılmasında ingilis dilinin əsaslı əhəmiyyətinin şahidi olduq. Ölkə prezidentimiz İlham Əliyevin ingilis dilində səlis şəkildə dünya arenasına üçün verdiyi müsahibələri də ingilis dilinin ümumbəşəri dəyərə malik olduğunun ən yüksək göstəricisidir.

Gördüyümüz kimi, müxtəlif dillərin danışıldığı ölkələrdə insanların bir-birini başa düşmək üçün çox vaxt ingilis dilində danışırlar. Çünki ingilis dili böyük kütlə tərəfindən qəbul edilən global dil hesab olunur. Hindistan və Pakistan ölkələri buna misal ola bilər. Hindistanda 24 müxtəlif dildə danışan bir milyondan çox əhali üçün ingilis dili ümumi dil hesab olunur» (1, s. 19). [Afrikanın](#) bəzi dövrlərində də ingilis dili rəsmi dil kimi istifadə olunub. İngilis dilinin əlifbası [VII əsrdən latın qrafikası](#) əsasında hazırlanmışdır. ABŞ, Böyük Britaniya, Kanada, Avstraliya, İrlandiya, Car, Yeni Zelandiya, Sinqapur ingilis dilində danışırlar.

Bir sözlə, ingilis dilinin Azərbaycanda öyrənilməsi çox böyük əhəmiyyət kəsb etməkdədir. İngilis dili dünyanın aparıcı dili kimi Azərbaycanda inkişaf etmiş hər sahədə xüsusi yeri vardır. İngilis dilinin Azərbaycanda xüsusi rolu olduğunu onun yer kürəsinin bizi qabaqcıl ölkələr sırasında tanınması baxımından öyrənilməsi əvəzsiz əhəmiyyətə malikdir.

İSTİFADƏ OLUNMUŞ MƏNBƏLƏR

1. Qurbanov A.M. Ümumi dilçilik 2 cildə I c, Bakı: Maarif, 1989, s. 568, səh. 20
2. Dəmirçizadə Ə. M. Dilin lüğət tərkibi və qrammatik quruluşu. Bakı: Maarif, 1965, 38 s.
3. İngiliscə-azərbaycanca tibb lüğəti [Mətn] / Tərtib edən: dosent Nijad Cəbrayıl oğlu Mikayılzadə; buraxılışa məsul; Hüsəməddin Qaramanlı. Bakı, «Ergün» nəşriyyatı, 1993, 663 səh.
4. İngiliscə-azərbaycanca tibb lüğəti [Mətn] / Tərtib edənlər: Şərqiyyə Xasay qızı Cəbrayılbəyova, Ədilə Nəcəfqulu qızı Salayeva, Musa Mirməmməd oğlu Abdullayev, Nijad Cəbrayıl oğlu Mikayılzadə, Ziyəddin İbrahim oğlu Əfəndiyev; ixtisas redaktorları: professor Musa Mirməmməd oğlu Abdullayev və dosent Nijad Cəbrayıl oğlu Mikayılzadə. İki cildə, II cild, Bakı, «Maarif» nəşriyyatı, 1983, 180 səh.
5. Xudazarov Telman Mirzəyev. İngilis dili. Özünü öyrət. Sifirdən mükəmməl səviyyəyə qədər (sadeləşdirilmiş dərəcə vəsaiti) [Mətn] / Redaktorlar: Arzu T. Xudazarlı (baş redaktor) və Y. M. Sadıqova; rəyçi: filologiya elmləri namizədi Y. A. Mustafayeva. Bakı, «Müəllim» nəşriyyatı, 2012, 395 səh.
6. Мирополов А.А. Культуроведение в системе современного языкового образования // ИЯШ, 2001, №3, стр. 14
7. Baugh A.C. History of the England NY. 1958, s.463-26. Chen G.M., Starosta W.J. Foundation of Intercultural Communication – Needham Heights MA: Allyn and Bacon, 1998.
8. Malinovski B. The problem of meaning in primitive languages. London, 1923, p.306-40. Marckward A.H. American English. N.Y., 1958, pg.4
9. http://mental.az/users/1/upload/files/%C4%B0ingilis_dilinin_oyrenilmesi_nin_zerurliyi_haqqinda.pdf

Açar sözlər: Azərbaycan, dünya dilləri, ədəbi dil, ingilis dili, termin.

Ключевые слова: Азербайджан, the world languages, литературный язык, английский язык, термин.

Key words: Azerbaijan, мировые языки, literary language, English language, terminology.

AZƏRBAYCANDA İNGİLİS DİLİNİN ÖYRƏNİLMƏSİNİN ƏHƏMİYYƏTİ

XÜLASƏ

Müasir dövrdə ingilis dili dünyada ictimai, mədəni inkişafı ilə bağlı olaraq tərəqqi edir. Azərbaycanda da ingilis dili ictimai, mədəni inkişafın dünya arenasına çıxmasında böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Məqalə ingilis dilinin Azərbaycan əhəmiyyətinə həsr olunmuşdur. Xüsusilə, Azərbaycanda ingilis dilinin öyrənilməsinin əsas əhəmiyyətinin təhsilə yönləndirilməsindən bəhs olunur. Məqələnin yazılması üçün müxtəlif elmi ədəbiyyatlardan istifadə edilmişdir.

ВАЖНОСТЬ ИЗУЧЕНИЯ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА В АЗЕРБАЙДЖАНЕ

РЕЗЮМЕ

В наше время английский язык развивается в связи с социальным и культурным развитием мира. В Азербайджане английский язык также имеет большое значение в становлении социального и культурного развития на мировой арене.

Статья посвящена важности английского языка в Азербайджане. В частности, основная важность изучения английского языка в Азербайджане сосредоточена на образовании. Различная научная литература была использована в написании.

THE IMPORTANCE OF LEARNING ENGLISH IN AZERBAIJAN

SUMMARY

In modern times, the English language is developing in connection with social and cultural development in the world. English language in Azerbaijan is also of great importance in the formation of socio-cultural development in the world arena.

The article is dedicated to the importance of English in Azerbaijan. In particular, the main importance of learning English in Azerbaijan is focused on education. The different scientific literature was used in the writing of the article.

RƏYÇİ: dos.S.Abbasova